

3. Романчук О. Розлади спектру аутизму в запитаннях та відповідях / О. Романчук.– Львів : Колесо, 2009.– 168 с.

4. Никольская О. С. Аутичный ребенок. Пути помощи / О. С. Никольская, Е. Р. Баенская, М. М. Либлинг.– М.: Теревинф, 2007.– 288 с.

5. Печникова Л. С. Материнское отношение к ребенку аутисту в зависимости наличия в семье здорового сибса / Л. С. Печникова // Социальное и душевное здоровье ребенка и семьи: защита, помощь, возвращение в жизнь: материалы Всероссийской науч.-практ. конф. (Москва, 22-25 сентября 1998 г.).– М., 1998.– С. 73 – 74.

6. Kaufman V. Uwierzy w cud, Psychologia zdrowia / V. Kaufman. – Warszawa : PWN, 1995 – S. 25 – 36.

РЕЗЮМЕ

К. И. Корпач. Психологические особенности отцовского отношения до детей с аутизмом.

В статте представлено результати дослідження к дітям с аутизмом и обозначено основные их типы; раскрыто различия между типами отцовского отношения к мальчикам и девочкам; обобщены деструкции в отношении к аутичным детям и обозначено их основные составляющие.

Ключевые слова: аутизм, тип отцовского отношения, синдром, соціалізація, задержка психического развития, умственное отставание, полевое поведение.

SUMMARY

K. Korpach. The Psychological Peculiarities Of Parents Attitude To Children With Autism.

The article presents the results of researches of the type of parents attitude to children with autism. The parents' basic types are accentuated. Differences between types of parents attitude to boys and girls are exposed. Destructions in the attitude to autism children with autism are summarized and their components are determined.

Key words: autism, the type of parents attitude, syndrome, socialization, delay of psychical development, mental backwardness, field conduct.

УДК 349:364.37.

.....

Л. Д. Крамаренко

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

У статті розглянуто правовий механізм збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я дітей; проаналізовано міжнародні декларативні та конвенційні норми забезпечення захисту дітей від жорстокого поводження та процес закріплення міжнародних стандартів в українському законодавстві.

Ключові слова: насильство, жорстоке поводження, міжнародні стандарти, вітчизняні нормативні акти.

Постановка проблеми. Підсумковим документом Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей»,

підписаним Кабінетом Міністрів України, визначено чотири пріоритетні напрями діяльності: пропагування здорового способу життя; забезпечення можливості здобувати високоякісну освіту; захист дітей від жорстокого поводження, насильства та експлуатації; боротьба з ВІЛ/СНІДом, а також передбачено глобальний план дій, орієнтований на розвиток і захист прав та інтересів підростаючого покоління, і завдання, які світова спільнота має виконувати для дітей та разом з дітьми.

Жорстоке поводження з дітьми – це проблема держави та кожної свідомої особистості. Прояви проблеми – у тисячах дітей, які не отримують освіти, не мають постійного місця проживання, жебракують з однолітками або дорослими, примушуються до важкої праці, потерпають від побиття та насильства. Вона виявляється і в поширенні дитячої проституції та дитячої порнографії, у комерційній сексуальній експлуатації дітей, торгівлі дітьми, у тих фактах страшної агресії та жорстокості стосовно до дітей, які завдяки засобам масової інформації стають відомими широкій громадськості. Проблема жорстокості та насильства в нашому суспільстві стає дедалі актуальнішою. Це пов'язано із багатьма соціально-економічними та психологічними чинниками, серед яких слід відзначити: збільшення кількості неповних сімей у результаті розлучень та виїзду батьків за кордон, відвертої неконтрольованої пропаганди насильства та агресії на відео- і телеекранах, масове відкриття комп'ютерних та ігрових залів, де підлітки можуть «втекти», «відірватися» від реальності та відчутти себе героями- «вбивцями» тощо.

Проблема протидії жорстокому поводженню з дітьми вимагає від педагогічних працівників: володіння інформацією про ці явища і вміння їх розпізнавати; знання законодавства, що регулює не лише захист дітей від насильства, а й відповідальність педагогічних працівників за жорстоке поводження з дітьми та вміння його застосовувати; організації соціальної профілактики цього явища у педагогічних колективах; створення організаційних, методичних умов для запобігання цьому явищу; демонстрації власної педагогічної культури, яка показує зразки ненасильницької, гуманної поведінки стосовно дітей, батьків, педагогічних працівників, спілкування на суб'єкт-суб'єктних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що на сьогодні теоретично обґрунтовано низку питань, які стосуються соціально-педагогічних та правових аспектів проблеми жорстокого ставлення до

дітей. Науковці розглядають проблему жорстокого поводження з дітьми та насилля над ними у різних ракурсах: теоретико-методологічні засади цієї проблеми (Ю. Беркит, Н. Бугаєць, Л. Волинець, В. Козубовський, І. Трубавіна); правові та соціальні особливості насильства в сім'ї (А. П. Гетьман, О. М. Руднева); психологічний аналіз проблеми, психотерапевтична допомога постраждалим дітям (В. Бондаровська, Б. Кочубей, Ю. Максимова, В. Михайлюк, Л. Новикова, Ж. Петрочко, В. Ролінський); вивчення проблеми жорстокості у шкільному колективі (Н. Агаркова); найгірші форми дитячої праці (О. Петрашук); види та вплив на розвиток особистості морального насильства над дітьми (І. Пінчук) та ін.

Метою статті – проаналізувати міжнародні декларативні та конвенційні норми забезпечення захисту дітей від жорстокого поводження та процес закріплення міжнародних стандартів у національному законодавстві України, що є одним з оптимальних механізмів захисту дітей.

Для висвітлення окремих питань використані результати дослідження, що відображені в нормативних актах, а саме:

- «Насильство в школі: проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі в її розв'язанні», проведеного Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України» за підтримки Міністерства освіти і науки України у 2009 році у навчальних закладах Вінницької, Кіровоградської, Київської та Черкаської областей;

- Наказ МОН «Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми» № 59 від 01.02.2010 року, що передбачає аналіз та розгляд у II кварталі 2010 року на колегіях стан роботи органів управління освітою і наукою, навчальних закладів про додержання педагогічними працівниками вимог законодавства до забезпечення захисту дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства.

Організація та методи дослідження. У ході дослідження використовувався метод теоретичного вивчення та аналізу науково-методичної літератури.

Результати досліджень та їх обговорення. Захист прав дітей, забезпечення їх повноцінного фізичного, психічного і соціального розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатися в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному і, безумовно, юридичному. Мова йде про закріплення

певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог до організації життєдіяльності дитини. У міжнародному аспекті ідея прав дитини розвивалася поступово протягом багатьох сторіч. Проте цей процес активізувався тільки у ХХ столітті, коли дістала розвиток концепція захисту дітей.

Міжнародні документи справляють значний вплив на здійснення політики на міжнародному, регіональному, а також національному рівнях, вони сприяють створенню універсальної системи визначень і тлумачень термінів та явищ. Міжнародні документи цінні не самі по собі, а як джерела, на основі яких розвивається національне законодавство. Національні ж стратегії різних держав уніфікуються, дають можливості для здійснення узгоджених правових і правоохоронних заходів.

Міжнародні документи, що спрямовані на захист дітей від торгівлі, сексуальної експлуатації, жорстокого поводження, використання найгірших форм дитячої праці:

1. *Документи, які декларують необхідність дотримання та захисту прав людини, у тому числі дітей:* Загальна декларація прав людини 1948 р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 10); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 23 і 24).

2. *Документи, які окремо наголошують на захисті прав дитини:* Женевська декларація прав дитини 1924 р.; Декларація прав дитини 1959 р.; Конвенція про права дитини 1989 р. (ст. 1–41).

3. *Документи, які спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми:* Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами (1940 р.); Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.); додатковий протокол до Конвенції ООН по боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї» (2000 р.); Рекомендації Ради Європи.

4. *Документи, які спрямовані на боротьбу з різними формами експлуатації та торгівлі дітьми:* Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми та підлітками»; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, відповідно до якого перелічені діяння визнаються злочином

незалежно від місця скоєння [3, 77].

Головні положення, що пронизують майже всі міжнародні правові акти, – це абсолютна заборона на жорстоке поводження та ставлення до особи, насамперед до дітей. Цей принцип не може порушуватися в жодній ситуації. Але, на жаль, він порушується досить часто різними способами та в різних країнах. Міжнародні документи створюють універсальну систему визначень і тлумачення термінів та явищ. Якщо є визначення того чи певного негативного явища в міжнародно-правовому документі, то національні правові акти мають адаптуватися до них. Саме тому міжнародний принцип заборони всіх видів жорстокого поводження з людиною став одним з основних принципів національного законодавства України. Право дітей нашої країни на захист від усіх форм насильства гарантується статтями 28, 52 Конституції України, відповідно до яких ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Статтею 10 Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються в Україні за законом. Зокрема покарання за злочини проти дітей передбачено новим Кримінальним кодексом України: умисне вбивство дітей – статті 115, 116; доведення дітей до самогубства – стаття 120; нанесення тілесних ушкоджень – статті 121–125; побої та мордування – стаття 126; катування – стаття 127; залишення у небезпеці – стаття 135; насильницьке донорство – стаття 144; викрадення дитини – стаття 146; захоплення дітей в заручники – стаття 147; торгівля дітьми та незаконне переміщення за кордон – стаття 149; експлуатація дітей – стаття 150; статеві злочини проти дітей – статті 155, 156; зловживання опікунськими правами – стаття 167 та ін. У Кримінальному кодексі України також існує низка статей, які передбачають притягнення до кримінальної відповідальності батьків за незаконні дії стосовно власних дітей (ст. 167 – зловживання опікунськими правами, умисне вбивство дітей – ст. 115, 116; доведення дітей до самогубства – ст. 120; нанесення тілесних ушкоджень – ст. 121–125; побої і мордування – ст. 126).

Обов'язок повідомляти органи опіки і піклування про випадки зловживання батьківськими правами покладено на всі установи і всіх

громадян, яким стане відомо про такі випадки (ст. 134 Кодексу про шлюб та сім'ю України). Право дітей на захист від усіх форм жорстокого ставлення у сім'ї регулює Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789-III від 15.11.2001 р.

Існуюче в Україні законодавство у сфері освіти нормативно забезпечує захист дітей від жорстокого поведіння в установах освіти і в сім'ї. Серед основних принципів освіти окремі прямо запобігають жорсткому поведінню: рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; гнучкість і прогностичність системи освіти (ст. 6 Закону «Про освіту»). У правовій базі України визначення насильства представлене Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789-III від 15 листопада 2001 р. У ст. 1 Закону визначені такі види насильств:

- Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, і порушення фізичного або психічного здоров'я, завдання шкоди його честі й гідності.

- Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Поняття «сексуальне насильство» містить не тільки згвалтування, але й сексуальне домагання, непристойні пропозиції, а також будь-які образливі дії, що мають сексуальний характер.

- Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена родини на психіку іншого члена родини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими спеціально спричиняється емоційна непевність, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

- Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом родини іншого члена родини житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного або психічного здоров'я [3, 21–23].

Однак жорстоке поведіння – поняття ширше за насильство, оскільки

воно не завжди умисне, свідоме, може не зачіпати права і свободи дітей, але може не задовольняти при цьому потреби й інтереси дітей, виражається у грубій формі. Насильство завжди здійснюється з наміром отримати певний ефект, а жорстоке поводження може мати в основі цілком позитивні наміри. Бувають випадки, коли людина, яка здійснює жорстоке поводження, не усвідомлює поганих наслідків такого поводження. Єдине існуюче визначення поняття «жорстоке поводження з дітьми» надається у спільному Наказі Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (№ 5/34/24/11 від 16 січня 2004 р.). У ньому жорстоке поводження визначається як будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею [3, 15].

З нашої точки зору, це визначення є не досить вдалим, оскільки воно тлумачить досліджуваний феномен через факти здійснення насильства. Але жорстоке поводження не обмежується насильством, воно є більш широким поняттям. Ми дослідили, що у правовій базі України визначення жорстокого поводження, насильства представлене як будь-яка умисна дія фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»).

Більшість дослідників (Л. С. Волинець, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна) вважають, що жорстоке поводження з точки зору порушення прав дитини можна розглядати як: ігнорування потреб дітей, порушення їх прав; відсутність догляду за ними (чи незадовільний догляд); ізоляція дитини, бойкот (у дитячому колективі); відсутність проявів батьківської любові, доброти, чуйності; безвідповідальність стосовно дітей; бездіяльність батьків стосовно дитини у скрутній ситуації; насильство у всіх видах; брутальність, глузування, неповага до гідності, особистості дитини; таке ставлення до дитини, яке не враховує її вік: дитина просто не може зробити того, що вимагають від неї батьки; авторитарний стиль

спілкування з дитиною; нехтування дитиною; обман дитини [3, 2].

У наказі Міністерства освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» № 844 від 25.12.2006 р. визначається зміст жорстокого поводження з дітьми в школі, виховній установі з боку вчителів, вихователів, що проявляється у такому: приниженнях, постановці в кут; битті; роздяганні дитини перед іншими як способу покарання; нагадуванні при класному колективі про недоліки дитини, особливості сім'ї, сімейні події, про які вчителю стало відомо; непосильній праці; ігноруванні фізичних потреб дитини (заборона піти до туалету); існуванні «любимчиків» та «паріїв»; підвищеному тоні, крику, необґрунтованих, неадекватних оцінках; суворій дисципліні, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання; авторитаризмі, вимогах без пояснень; недоцільних вимогах до зовнішнього вигляду дитини (зачіски, форми) і застосовуванні дій щодо його покращання, підстриганні власноруч, знятті прикрас, відборі мобільних телефонів тощо; педофілії, розбещенні тощо [4, 24].

Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України» за підтримки Міністерства освіти і науки України в 2009 році у навчальних закладах Вінницької, Кіровоградської, Київської та Черкаської областей проведено дослідження «Насильство в школі: проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі в її розв'язанні» (Наказ МОН «Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми» № 59 від 01.02.2010 року). Результати дослідження засвідчують, що серед форм насильства переважають такі форми, як: побиття, образи, приниження, копняки, запотилічники, використання образливих прізвиськ, псування майна іншої особи, позбавлення їжі та грошей, неприємні дотики до тіла, бойкот тощо. Найчастіше насильство над дітьми чинять: інші діти (95%), батьки (68%) та дорослі, які працюють з дітьми (39%); від 24 до 37% дітей зазнають насильства вдома, на вулиці, у школі (від практично щоденного до кількох разів на місяць). Ствердно відповіли про те, що зазнають насильства у школі 65% дівчат та 50% хлопців 9–11 років; 84% дівчат та 70% хлопців 12–14 років; 56% дівчат та 51% хлопців 15–16 років. Усі виявлені у процесі дослідження проблеми мають системний характер, майже не залежать від територіального чинника і підтверджують, що школа не тільки відіграє важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, але і є

місцем, де діти найчастіше у своєму житті зустрічаються з насильством [5].

Отже, держава вживає низку заходів щодо викорінення в Україні жорстокого ставлення до дітей, сприяючи захисту дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних психокультових угруповань і течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Висновки. Таким чином, перелік нормативних актів міжнародного та національного законодавства свідчить про створення правової бази для захисту дітей від жорстокого поводження, однак це негативне явище продовжує поширюватися. Одним із чинників зазначеного є відносно упорядкована нормативно-правова база і водночас відсутність механізмів, обґрунтування конкретних кроків для реалізації права дитини бути захищеною; відповідних умінь і навичок у спеціалістів, які опікуються неповнолітніми. Ураховуючи вищесказане, можна говорити, що в Україні існує система захисту дітей від жорстокого поводження, яка включає: визнання факту існування цього явища; визначення жорстокого поводження з дітьми як насильства різних видів і різноманітних комплексних порушень прав дитини, що відбито в чинному законодавстві, спричиняє різні види відповідальності батьків, посадових осіб. Проте не всі види жорстокого поводження відбиті в законах, деякі регулюються моральними нормами, залежать від правової і педагогічної культури батьків, учителів, особистих якостей, досвіду, від усіх суб'єктів жорстокого поводження.

Перспективи подальшого дослідження. Серед можливих напрямів дослідження можна виокремити такі: виявлення інших оптимальних механізмів захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження; розроблення технологій роботи з ними; розкриття особливостей соціального супроводу осіб зазначеної категорії; вивчення рівня усвідомлення проблеми та готовності до правозахисних дій з боку педагогічних працівників установ та закладів освіти та інших суб'єктів захисту дітей від жорстокого поводження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агарова Н. Законодавче забезпечення соціально-правового захисту дітей (2002 – 2005 рр.) / Н. Агарова. // Освіта України. – 2005. – С. 14 – 20.
2. Волинець Л. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / Л. Волинець. – К., 2005 – С. 17 – 23.
3. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми : навч.-метод. посіб. / [за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної]. – К. : Юрисконсульт, 2005. – 148 с.
4. Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорсткому поводженню з дітьми // Директор школи. – 2007. – № 5. – С. 16 – 24.
5. Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми // Наказ МОН від 01.02.2010. – № 59. – Режим доступу : www.oblosvita.kiev.ua/index.
6. Ролінський В. І. Насильство щодо неповнолітніх: проблеми, профілактика : навч.-метод. посіб. / В. І. Ролінський. – Одеса, 2005. – 120 с.

РЕЗЮМЕ

Л. Д. Крамаренко. Правовое обеспечение защиты детей от жестокого обращения.

В статье рассматривается правовой механизм сохранения физического, психического и социального здоровья детей; анализируются международные декларативные и конвенционные нормы обеспечения защиты детей от жестокого обращения и процесс закрепления международных стандартов в украинском законодательстве.

Ключевые слова: *насилие, жестокое обращение, международные стандарты, отечественные нормативные акты.*

SUMMARY

L. Kramarenko. Legal protection of children from violent behavior.

The legal mechanism of maintenance of physical, psychical and social health of children is examined in the article. The international declarative and quarantinable norms of children protection from cruel behavior and process of international standards fixing are analyzed in the Ukrainian legislation.

Key words: *violence, cruel treatment, international standards, domestic regulations.*

УДК 159.922.7+616.89

Н. А. Кулик

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто проблему порушення поведінки й появи шкідливих звичок у дітей і підлітків. Спираючись на сучасні дослідження, проаналізовано та розкрито соціально-психологічні чинники відхилень у поведінці неповнолітніх.

Ключові слова: *девіантна поведінка, соціально-психологічні чинники, підлітковий вік, суперечності розвитку.*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом роботи сучасної школи є утвердження здорового способу життя серед дітей і молоді, рання